

Yârân Lokmasına Tamah Etmek: *Latîfi Tezkiresi*'nin Yeni Bir Nüshası Üzerine*

Coveting a Friend's Sustenance:
On a New Copy of *Latîfi's Tezkire*

AYŞEGÜL OKAL

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
(aysegulokal@gmail.com), ORCID: 0009-0005-0020-5561.

Başvuru/Submitted: 25.03.2024. Kabul/Accepted: 01.05.2024.

“ ” Okal, Ayşegül. “Yârân Lokmasına Tamah Etmek: *Latîfi Tezkiresi*'nin Yeni Bir Nüshası Üzerine.” *Zemin*, s. 7 (2024): 88-116.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12518764>.

* Makalenin yazım sürecindeki katkılarından ötürü Dr. Abdullah Uğur'a teşekkür ederim.

Özet: Bu makalede Osmanlı şair tezkirelerinin erken örneklerinden olan *Latîfi Tezkiresi* bazı özellikleri bakımından ele alınacaktır. Yakın zamana kadar araştırmacıların ulaşmasına imkân bulunmayan bir *Tezkiretü's-Şu'arâ* nüshasının sağladığı veriler ışığında tezkirenin telif yöntemi meselesi açığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Âşık Çelebi'nin (ö. 979/1572) *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'sında *Latîfi Tezkiresi*'nin tertibine dair ortaya attığı bir iddia yeniden gündeme getirilecek ve iddia bu nüshanın şahitliğiyle yeniden değerlendirilecektir. Nüsha, Latîfi'nin (ö. 990/1582) tezkireyi kaleme alırken birkaç farklı tasnif/sıralama yöntemi düşündüğünü açıkça gösteren ve her bir yöntemeye göre yazılmış birkaç mukaddimeye sahiptir. Düşünülen yöntemlerden hangisinin hayata geçirildiği; tezkirenin tertibi, bölümleri ve muhtevası ana hatlarıyla gösterilmeye, ayrıca bu nüshanın diğer bütün nüshalardan ayırt edici olan noktalarına değinilmeye çalışılacaktır. Tezkireye dair olgunlaşmamış bir tasarının meyvesi niteliğinde olan nüshanın müellif hattı olup olmadığı sorusuna da cevaplar aranacaktır. Son olarak Latîfi'nin eserini vücuda getirirken değişen tercihleri de biyografi yazımı geleneği bağlamında irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Latîfi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Âşık Çelebi, biyografi, telif usulü, alfabetik sıralama.

Abstract: This article examines *Latîfi's Tezkire*, one of the early examples of Ottoman poetbibliography, in terms of some of its features. In light of the data provided by a copy of *Tezkiretü's-Şu'arâ*, which was inaccessible to researchers until recently, I clarify the issue of the *tezkire*'s composition method. A claim made by Âşık Çelebi (d. 979/1572) in his *Meşâ'irü's-Şu'arâ* about the organization of Latîfi's *Tezkiretü's-Şu'arâ* will be revisited and re-evaluated with the testimony of this copy. The manuscript has a number of introductions clearly showing that Latîfi (d. 990/1582) considered several different methods of classification/sorting while compiling his book. I show which of these methods was carried out, outline the organization, sections, and content of the book, and explain how it is distinguished from all other copies. I also seek answers to the question of whether the copy, which is the fruit of an immature draft, is the author's autograph or not. Finally, I analyze Latîfi's changing preferences while composing his work in the context of the tradition of biography writing.

Keywords: Latîfi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Âşık Çelebi, biography, method of book writing, alphabetical order.

Anadolu Sahasındaki İlk Tezkireler ve Bunların Tertipleri

Arap, Fars ve Osmanlı edebiyatında şairlere dair çok sayıda biyografik eser çok çeşitli yöntem ve usullerle tasnif ve telif edilmiştir. Osmanlı tezkirecileri evvela Fars edebiyatı tezkirecilerinden Devletşâh'ın (ö. 900/1494-95?) *Tezkire*'sini ve Molla Câmî'nin (ö. 898/1492) *Bahâristân*'ını, bunlara ilaveten Nevâyî'nin (ö. 906/1501) *Mecâlisü'n-Nefâis*'ini model almışlar; sonrasında verilen eserler de birbirinin devamı olarak Türk edebiyatında tezkirecilik geleneğini inşa etmişlerdir.

Anadolu'da, türün ilk örneklerinin verildiği on altıncı yüzyıldan yirminci yüzyıla gelinceye kadar Türkçe otuz altı şair tezkiresi telif edilmiş olup bunlardan altısı on altıncı yüzyılda vücuda getirilmiştir. Anadolu sahasında telif edilen ilk şuara tezkireleri içerikleriyle olduğu kadar tertip biçimleriyle de dikkate değer özelliklere sahiptir. Garîbî'nin (ö. 1529'dan sonra) tezkiresi bir kenara bırakılacak olursa¹ bu alandaki ilk eserler sayılan ve sırasıyla 945 (1538), 953 (1546), 971-72 (1564-65) ve 976 (1568) yıllarında telif edilen Sehî Bey (ö. 955/1548), Latîfî (ö. 990/1582), Ahdî (1002/1593-94) ve Âşık Çelebi (ö. 979/1572) tezkirelerinin her biri farklı usullerle tertip edilmiştir.

Sehî Bey; Abdurrahman Câmî'nin *Bahâristân*'ı, Devletşâh'ın *Tezkiretü'ş-Şuara*'sı ve Ali Şîr Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis*'inden aldığı ilhamla ve bilhassa *Mecâlisü'n-Nefâis*'i model alarak eserini bir mukaddime, behişt adını verdiği sekiz bölüm ve bir hatime üzerine tertip etmiştir. *Heşt Bihişt*'in birinci tabakası Kânûnî Sultan Süleymân'a (salt. 1520-1566); ikinci tabakası Kânûnî'den önceki padişah

¹ Garîbî'nin tezkiresini ilim âlemine tanıtan ve metnini neşreden İsrâfil Babacan'dır. Garîbî hakkında ne Anadolu sahası tezkirelerinde ne İran kaynaklarında ne de Doğu Türkçesi ile yazılmış biyografik kaynaklarda bir bilgiye rastlandığını söyleyen Babacan, çeşitli karine ve delilleri izleyerek Garîbî'nin tezkiresinin edebiyatımızda Osmanlı sahası şairleri hakkında yazılan ilk şair tezkiresi olabileceğini ifade eder: İsrâfil Babacan, "16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış 'Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm' Adlı Tanınmayan Bir Tezkire," *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 40 (2007): 5-6. Babacan'ın *Garîbî Tezkiresi* hakkındaki çıkarımını kabul veya reddetme konusunda bir söz etmeksizin Anadolu sahasında kaleme alınmış ilk tezkirelerin sahipleri olan Sehî Bey, Latîfî, Âşık Çelebi ve Ahdî'nin bir şekilde birbirlerinden ve eserlerinden haberdar bulunmaları ve dahası verdikleri referanslarla birbirlerinin bir nevi devamı niteliğinde tezkireler kaleme almaları; Garîbî'nin bu hâliyle bu grubun dışında kalması ve yakın zamana kadar varlığından haberdar olmadığımız tezkiresinin klasik dönemde de dolaşıma girmemiş olması, bu bağlamda yazımızda Garîbî'den sarfınazar etmemize neden olmuştur.

ve şehzadelere; üçüncü tabakası vezir, nişancı ve defterdar gibi devlet adamlarına; dördüncü tabakası ulemaya; beşinci tabakası tezkire yazıldığı sıralarda hayatta olmayan şairlere; altıncı tabakası müellifin bizzat görüştüğü ve gençliğinde yetiştirdiği üstat ve mahir şairlere; yedinci tabakası çağdaşı olan şairlere; sekizinci tabakası ise nev-heves genç şairlere ayrılmış ve bu tabakaların içinde yer verilen şairlerin sıralanmasında herhangi bir kriter gözetilmemiştir.²

Eserini 953/1546 yılında telif eden Latîfî, tezkiresini bir mukaddime, üç fasıl ve bir hatime ile bölümlendirmiştir. *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsratü'n-Nuzamâ*'nın ilk faslı mutasavvıf şairlere, ikinci faslı şiir söyleyen padişah ve şehzadelere ayrılmıştır. Üçüncü ve en hacimli fasılda ise şairler meslek, rütbe ve yaş ayrımı gözetilmeksizin elifba/hurûf-ı teheccî sıralamasına tabi tutulmuştur.³ Latîfî'nin elifba tertibi bu eserin orijinal taraflarından biri olarak kabul edilmiş ve bu usul Latîfî'den sonra gelen pek çok tezkire yazarı tarafından da benimsenmiştir.

Ahdî ise tezkiresini otuz yıl aralıkla iki defa kaleme almış ve ikinci yazımında eserini şair sayısı, içerik ve bölümler bakımından zenginleştirmiştir. Ahdî, 971-72 (1564-65) yılında tamamladığı *Gülşen-i Şu'arâ*'nın ilk yazımında eserini üç ravzaya taksim ederek ilk ravzayı şiir söyleyen padişah, şehzade ve devlet adamlarına; ikinci ravzayı ilim adamı ve müderrislere; üçüncü ravzayı ise kadrosunu Kânûnî Sultan Süleymân devri ile sınırlandırdığı şairlere ayırmıştır. 1000 (1592) yılında tamamladığı ikinci versiyonunda ise sancak beyi ve defterdarlar için de bir bölüm açarak tezkiresindeki ravza sayısını dörde çıkarmış, bunun yanında şairler kadrosuna İkinci Selîm (salt. 1566-1574) ve Üçüncü Murâd (salt. 1574-1595) devri şairlerini de dâhil etmiştir. İlk tertipte üçüncü, ikinci tertipteyse dördüncü ravzada yer verdiği şairleri hurûf-ı teheccî/elifba sırasına göre sıralama usulünü benimsemiştir.⁴

² Tezkirenin eleştirmeli metni için bkz. Selhî Beg, *Hest Bihîst*, haz. Halûk İpekten ve öte. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0>.

³ Eleştirmeli metni için bkz. Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsratü'n-Nuzamâ: İnceleme-Metin*, haz. Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000).

⁴ *Gülşen-i Şu'arâ* için bkz. Ahdî, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı: İnceleme-Metin*, haz. Süleyman Solmaz (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005).

Âşık Çelebi'nin Tezkiresi ve Latîfi Hakkındaki İddiaları

Eserini Sehî Bey'den otuz; Latîfi'den yirmi üç, Ahdî'dense yaklaşık beş yıl sonra tamamlayan Âşık Çelebi, tezkiresinde şairleri ne alfabetik olarak sıralamış ne de tabakalara ayırma usulünü benimsemiştir. *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adını verdiği tezkiresinde Âşık Çelebi, şairleri ebced harflerine göre sıralamıştır.⁵ Âşık Çelebi'nin niçin bu takibi nispeten zor ve yaygınlık kazanmamış tertibi benimsediği sorusuna eserin içerisinden cevaplar bulmak mümkündür. Âşık Çelebi tezkiresini yazarken riayet edeceği altı "hasisa" sayar. Bunlardan altıncısı "Monla Latîfi tertibine taklid olmasın diye ebced hevvez hurûfu" tertibini tercih etmesidir.⁶

Orijinal ve benzersiz olmaya önem veren Âşık Çelebi, eserinin mukaddimesinde, genç yaşından itibaren şiirle meşgul olduğunu, ulema hizmetinde ve şuara meclislerinde bulunduğunu, hafızasında tuttuğu bilgi, menkıbe ve latifeleri kayıt altına alma isteğinde olduğunu, tahsil hayatı ve geçim derdinin buna engel olup bu arzusunun bir zamana kadar kenarda kaldığını söyler.⁷ Yıllar geçer ve Çelebi'nin "şuara tarihi"ne dair bir eser yazma arzusu niyete dönüşür. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'nın hem mukaddimesine hem de Latîfi maddesine baktığımızda müellifin söylediklerinin toplamı bize şöyle bir resim sunmaktadır:

950 (1543) yılına gelindiğinde *Sehî Bey Tezkiresi*'nin telifinin üzerinden beş yıl geçmiş, eser ahali katında makbul ve meşhur olmuştur. Âşık Çelebi, yazdığı eser sebebiyle Sehî Bey'in nail olduğu ihsan ve iltifatları kendisi için teşvik sebebi sayar ve "tevârih-i şu'arâ bâbında" yazımını yıllardır ertelediği eserinin malzemesini, şairler hakkında topladığı bilgileri tasnife niyet eder. 950 (1543) senesi aynı zamanda Belgrad imaret kâtipliği vazifesinde bulunan Latîfi'nin de İstanbul'a döndüğü yıldır. Âşık Çelebi bir tezkire yazmak niyetinde olduğunu Latîfi'ye açar ve aynı arzuyu Latîfi'nin de taşıdığı öğrenir.

Kendi ifadesine göre Âşık Çelebi, hurûf-ı teheccîyi yani elifba sıralamasını esas alacağını Latîfi'ye bildirir. Latîfi'nin Sehî Bey'in tezkiresinde yaptığı gibi şairleri tabakalar hâlinde, üstelik padişahların devirlerine göre ayrılmış tabakalar hâlinde ele alacağını öğrenir. Bu kavil üzere sözleşmişlerken Latîfi'nin sonradan alfabetik tertibi benimsediğini öğrenen Âşık Çelebi bu duruma gücendir ve

5 *Meşâ'irü's-Şu'arâ* için bkz. Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ: İnceleme-Metin*, haz. Filiz Kılıç, 3 c. (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010).

6 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 1:268.

7 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 1:242-43.

işten elini çeker. "Tevârih-i Şu'arâ" 25 yıl kadar daha "ihmal rafında" kalır. Âşık Çelebi yıllar sonra tamamladığı *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'nın Latîfi maddesinde şunları söyler:

Soñra monlâ-yı mezbûr benüm tertübüme şarkup **yârân loğmasına tama' itdügi** ecilden ben dil-gîr olup ferâğat idüp on beş yıldan ziyâde cem' itdügüm evrâk tākçe-i ihmâlde metrük u nihân kaldı.⁸

Araştırmacılar Nazarında Latîfi Tezkiresi'nin Tertibi Meselesi

Latîfi ve eserlerine dair pek çok çalışmada imzası bulunan⁹ Ahmet Sevgi, *Yeniçağ Gazetesi*'nde yayımlanan "Âşık Çelebi Tezkiresi'nin neşri dolayısıyla..." başlıklı yazısında bu meseleye değinir ve:

Latîfi alfabetik olarak düzenlediği tezkiresini 1546'da tamamlayıp Kânûni'ye sununca Âşık Çelebi, alfabetik tertip fikri benimdi, Latîfi yârân lokmasına sarktı, diyerek tezkire çalışmasına ara verir. *Meşâiru's-Şuarâ*'yı 1568'de tamamladığına bakılırsa Âşık Çelebi en az 35-40 yıl bu eser üzerinde çalışmıştır. Kanaatimizce, Âşık Çelebi'nin Latîfi ile ilgili anlattıkları, eserini bir türlü tamamlayamamış olmasına bulunduğu bir hüsnü mazeretten başka bir anlam ifade etmez.¹⁰

diyerek Âşık Çelebi'nin Latîfi hakkında öne sürdüğü iddiaları, eserini uzun zaman boyunca tamamlayamamış oluşuna bulunduğu bir hüsnü mazeret olarak yorumlar.

Latîfi Tezkiresi'nin tenkitli metnini 1991 yılında doktora tezi olarak çalışıp 2000 yılında yayımlayan Rıdvan Canım, çalışmasının giriş bölümünde Âşık Çelebi'nin iddiasına değinirken Ahmet Sevgi'nin doktora tezine atıfla; Âşık Çelebi'nin bu fikrinin ihtiyatla karşılanması gerektiğini çünkü Latîfi'nin, tez-

⁸ Âşık Çelebi'nin Latîfi hakkındaki iddiaları için bkz. Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 1:245-46; 2: 737.

⁹ Ahmet Sevgi, "Lâtîfi (Hayatı ve Eserleri): İnceleme-Metin" (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1987); *Lâtîfi'nin İki Risalesi: Enisü'l-Fusahâ ve Evsaf-ı İbrâhim Pâşâ*, ed. Ahmet Sevgi (Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1986); Ahmet Sevgi, "Lâtîfi'nin Gözden Kaçan Bir Risâlesi Yahut İskender Çelebi'ye Sunduğu Bahâriyye," *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, s. 5 (1990): 47-54; Ahmet Sevgi, "Lâtîfi ve 'Subhatü'l-Uşşâk'ı," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 1 (1992): 47-92; Ahmet Sevgi, "Latîfi'nin 'Reb'iyye-i Ezhâr' Adlı Eseri Kayıp mıdır?" *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul, 23-28 Eylül 1985: Tebliğler. II. Türk Edebiyatı* (İstanbul, 1985), 1:263-65.

¹⁰ Ahmet Sevgi, "Âşık Çelebi Tezkiresi'nin neşri dolayısıyla...", *Yeniçağ Gazetesi*, 24 Eylül 2010, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/asik-celebi-tezkiresinin-nesri-dolayisiyla-365220h.htm>.

kiresini yazmadan önce kaleme aldığı *Nazmü'l-Cevâhir* adlı eserinde Hazreti Ali'nin hikmetli sözlerini de alfabetik sıraya göre düzenlediğini söylemektedir.¹¹

Âşık Çelebi'nin iddialarına ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini söyleyen Sevgi ve Canım'a karşılık *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri* isimli çalışmasında Âdem Ceyhan,

Biz, hayatta olduğundan kendisini yalanlayabilecek dostu aleyhinde Âşık Çelebi'nin gerçek dışı bir iddiayı kayda geçirmesi için herhangi bir sebep bulunmadığını, yazacakları tezkirede şayet şairleri isimlerinin ilk harflerine göre sıralama fikri Latîfi'ye ait olsaydı, kendisinin aksini söyleme lüzumu duymayacağını ve başka tertip metodunu kullanmak mecburiyetinde kalmayacağını düşünüyoruz.¹²

diyerek gerçekçi bir sorgulamayla meseleye açılım getirmiştir. Gerçekten de Latîfi, Âşık Çelebi bu iddiayı ortaya attığında hayattaydı; üstelik eserini ilk yazımından yıllar sonra yeniden ele almış ve pek çok ekleme de yapmıştı. İkinci edisyon olarak ele alınmaya oldukça müsait olan bu yeniden yazımda¹³ Latîfi, Âşık Çelebi'nin iddiasından hiç bahsetmemiştir.

Canım ve Sevgi'nin, *Nazmü'l-Cevâhir*'in elifba sırasına göre düzenlenmesine dayanan çıkarımı karşısında Ceyhan, Hz. Ali'nin bazı vecizelerini hurûf-ı tehecî tertibiyle ilk defa derleyip tercüme eden kişinin Latîfi olmadığını, Hz. Ali'ye nispet edilen bazı sözlerin ondan önce de *Nesrû'l-Le'âlî* adı altında derlenmiş olduğunu ve bu derlemenin çeşitli Türk şair ve yazarları tarafından da tercüme ve şerh edildiği cevabını verir.¹⁴

11 Latîfi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 18.

12 Âdem Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri* (Ankara: Öncü Kitap, 2006), 180.

13 Walter G. Andrews, birisi 953 (1546) ve diğeri 982 (1574) tarihli olmak üzere Latîfi'nin (yazıldıkları dönemlerin hususiyetlerini yansıtan iki farklı temel kaynak olarak) iki farklı tezkiresi olduğu veya aynı tezkirenin Latîfi tarafından gerçekleştirilmiş iki temel yayımı bulunduğunu ifade etmektedir. 28 yıl ara ile yazılmış bu iki "edisyon" karşılaştırıldığında yapı ve üslup açısından göze çarpan farklılıkların bunların basitçe varyant olduğunu düşünmeyi imkânsız kıldığını söyler. Özetle Andrews, *Latîfi Tezkiresi*'nin iki farklı yazımı olduğu ve Raşid Efendi 1160 ile Nuruosmaniye 3725 ve Halet Efendi 342 nüshalarıyla temsil edilen bu iki yazımın özgün birer metin olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bkz. Walter G. Andrews ve Ayşe Dalyan, "İki Farklı Latîfi Tezkiresi ve Nüshaları," *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s. 68 (2019): 54, 64; Walter G. Andrews, "Osmanlı Metin Çalışmaları: Geçmişe Meydan Okuma, Geleceği Tasarlama," çev. Veysel Öztürk, *Eski Metinlere Yeni Bağlamalar: Osmanlı Edebiyatı Çalışmalarında Yeni Yönelimler*, haz. Hatice Aynur ve öte. (İstanbul: Klasik, 2015), 50, 52.

14 Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, 181.

Ceyhan, Ahmet Sevgi'nin "Latîfî'nin küçük yaşta dîvan tedvîn etmiş olması dolayısıyla hurûf-ı tertîb sistemine yabancı sayılmayacağı" yönündeki kanaatine¹⁵ de "(...) bilindiği gibi divanlarda gazelleri kafiye veya rediflerinin son harflerini esas almak suretiyle sıralama işi de Latîfî'ye mahsus değil, kendisinden önce gelip geçmiş nice şairin eserinde görülebilen umumi bir tertip şeklindedir..."¹⁶ sözleriyle itiraz etmiştir.

Ceyhan'ın çalışmasındaki bir dipnotta işaret ettiği gibi¹⁷ geçmişteki araştırmacıların Âşık Çelebi'nin iddialarını ihtiyatla karşılamadan doğru kabul ettikleri görülür. Mehmed Halid (Bayrı) (ö. 1958) *Hayat Mecmuası*'nda yayımlanan "Latîfî Tezkiresi" başlıklı makalesinde Latîfî'nin tezkiresini evveleminde zaman tertibi ile yazmayı düşündüğünü, bilahare her nedense bundan sarfınazar etmiş olduğunu yazar.¹⁸ Aynı şekilde Nihad Çetin (ö. 1991) *MEB İslam Ansiklopedisi*'nin Latîfî maddesinde,

Sehî, Nevâî'nin eseri ile İran tezkirelerindeki tabaka tarzını almış, hattâ Latîfî de başlangıçta tarihî bir tasnif düşünmüştü idi. Âşık Çelebi, şâirleri hurûf-i hecâ sırasına göre dizmeği düşünmüştü ve fikrini Latîfî'ye açmış idi. Latîfî, bu tertibi almış ve ondan önce eserini ortaya çıkarmıştır. Böylece bu tertip tarzında, fıkren Âşık Çelebi, fakat tatbikte Latîfî öncüdür.

diyerek Âşık Çelebi'nin sözlerini tereddüt etmeden tezkirenin yazılış kurgusuna alıverir.¹⁹

Bununla birlikte edebî bir metin olarak da değerlendirilebilecek *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'ya Âşık Çelebi'nin metnini zenginleştirmek amacıyla kurmaca öğeler de katabileceği düşünüldüğünde²⁰ Canım ve Sevgi'nin ihtiyatlı yaklaşımları hiç de yadırganacak tutumlar değildir. Buraya kadar alıntılardıklarımızdan anlaşılıyor ki kimi araştırmacı ve edebiyat tarihçileri Âşık Çelebi'nin iddiasının doğruluğuna kanaat getirmiş kimisi de yanlışlığına yakın bir duruş sergilemiştir.

Bugüne kadar Âşık Çelebi'nin iddiasını doğrulayan yahut yanlışlayan bir kayıt ele geçmemiştir. Yakın zamana kadar özel bir koleksiyonda bulunması sebebiyle

15 Sevgi, "Lâtîfî (Hayatı ve Eserleri)," 99.

16 Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, 181.

17 Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, 180, dpt. 89.

18 Mehmed Halid [Bayrı], "Edebiyat Tarihi: Latîfî ve Tezkiresi," *Hayat Mecmuası*, 24 Mart 1927, 326.

19 Nihad Çetin, "Latîfî," *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 7:20.

20 İsmail Güleç, "Âşık Çelebi'nin (ö. 1572) *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'sında Kurmacanın Yeri ve İşlevi," *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi: 30 Eylül-04 Ekim 2013 İstanbul: Bildiri Kitabı* (İstanbul, 2014), 3:220, 222.

araştırmacıların inceleme şansı bulamadığı bir *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ* nüshası, Latîfi tezkiresinin yüze yakın nüshası arasında bu meseleye bir açıklık getirmesi bakımından eşsizdir.²¹

Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratu’n-Nuzamâ, Millet Yazma Eser Kütüphanesi Günay-Turgut Kut 40²²

Klasik Türk Edebiyatı sahasındaki araştırmalarımın yanında yazma eserlerin kataloglanması konusunda yürüttüğü projelerle de tanınan Prof. Dr. Günay Kut ve rahmetli eşi kültür tarihçisi Turgut Kut’un sahip oldukları yazma kitapları 2016 yılında Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’na bağlı Millet Yazma Eser Kütüphanesi’ne bağışlamaları üzerine adı geçen kütüphanede Günay-Turgut Kut Koleksiyonu açılarak bağışlanan eserler bu koleksiyona kaydedilmiştir. Günay-Turgut Kut Koleksiyonu’nun 19 ve 40 numaralarında Latîfi’nin *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratu’n-Nuzamâ* adlı eserinin iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan 19 numarada kayıtlı olanı tezkirenin bilindik tertip üzerine yazılmış versiyonunun kopyasıdır. 40 numarada kayıtlı olan tezkire nüshası ise bugüne kadar bilinen nüshalardan tamamıyla farklı bir tertibe sahiptir. İçerik ve tertibe dair malumat vermeden önce nüshanın fiziki özelliklerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Nüsha; sırtı meşin, kapakları mukavva üzerine baskı desenli kâğıt kaplı mıklepli cilt içindedir. 95 varaktan ibaret olan nüshada sayfaların boyutu 193x123 mm, yazılı alansa 150x70 mm’dir. Âharlı ve filigranlı krem rengi kâğıda divanî kırması hatla 15 satır üzerine yazılıdır. Başlıklar ve kimi kelimelerin yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Sayfa sonları müşirlidir. Yapraklarda rutubet lekeleri gözlemlenmektedir. Eserin başladığı 1b sayfasında “Hâzâ Kitâbu Tezkireti’ş-Şu‘arâ” başlığı yer almaktadır. Sayfa kenarlarında yer yer tashih kayıtları ve okuyucu notlarına rastlanmaktadır. 1a’da silinmiş bir mühür, son sayfada tezkire metninin hemen altında bir fevâid kaydı görülmektedir.

Nüshada metin karışık ve dağınık hâdedir. Tezkirenin orta kısmı sayılabilecek bir kısım ile tezkirenin hatimesi eksiktir. Metin eksik ve karışık olmasına

²¹ Latîfi *Tezkiresi*’nin bu nüshası üzerine sürdürdüğümüz yüksek lisans çalışmamız tamamlanmak üzeredir. Nüshaya erişmemiz hususunda yardımlarını esirgemeyen Millet Yazma Eser Kütüphanesi Müdiresi Melek Gençboyacı ile nüsha üzerinde çalışmamıza muvafakat eden kıymetli hocamız Prof. Dr. Günay Kut’a teşekkür ederiz.

²² Makale boyunca nüshadan “Kut nüshası” şeklinde bahsedilecek, atıflar ise dipnotlarda *Tezkire* adıyla gösterilecektir.

rağmen yaprakların düzenli bir sırayla numaralandırıldığı görülmektedir. Bu durum da metnin eksik ve karışık kısımlarını tespit etmeyi zorlaştırmaktadır.

Nüshada ilk varaktan sonra gelen varak kopmuş olup 1b'den 3a sayfasına atlanmıştır. Diğer nüshalarla kıyaslandığında bu eksik kısımda "Der-na't-i Fahr-i kâ'inât 'aleyhi efdalü'-ş-şalavât" bölümünün yitik olduğu düşünülebilir. Takip eden varaklarda "Der-medh-i pâdişâh-ı İslâm zıllullâhi'l-meliki'l-'allâm" başlıklı bölümün devamını içerdiği düşünülen 6. varak da noksandır.

Kut Nüshasının Tertip ve Muhteva Özellikleri

Tezkiretü'ş-Şu'arâ'nın bu nüshasını detaylıca anlatmaya geçmeden evvel Kut nüshasını benzersiz kılan hususiyetleri mukayeseli bir şekilde ortaya koymak gereklidir. Bu karşılaştırmayı yapmak için evvela *Latîfî Tezkiresi*'nin ilmî neşri olan Rıdvan Canım'ın *Latîfî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabıratü'n-Nuzamâ: İnceleme-Metin* adlı çalışması ile Kut nüshasının ana metnin başlangıcına kadar verilen başlıklarını karşılıklı olarak görmek faydalı olacaktır.

Rıdvan Canım Neşri	Kut Nüshası
Der na't-ı Hâzret-i Fahr-i Kâinât 'aleyhi efdalü'ş-şalavât	
Der beyân-ı fazilet-i kelâm-ı mevzûn ve meziyyet-i şu'arâ-i hikmet-peyâm-ı sıhr-nümûn	Der-fazilet-i suhanveri
Der beyân-ı 'illet-i şî'r-gofte-i şu'arâ ve vech-i nazm-kerden-i elfâz u ma'nâ	
Der medh-i Pâdişâh-ı İslâm zıllu'llâhü'l-melikü'l-'allâm ve dâme zillehu ilâ yevmi'l-haşrı ve'l-kıyâm	Der medh-i pâdişâh-ı İslâm zıllullâhi'l-meliki'l-'allâm
Sebeb-i te'lif-i kitâb ve bâ'is-i taşnif-i mebâdi-i hîçâb	Sebeb-i te'lif-i risâle ve bâ'is-i taşnif-i maqâle
Der beyân-ı ızhâr-kerden-i 'acv ve i'tizâr-ı ân kâ'il-i bî-ğadr ü kem-miğdâr	Der-beyân kerden-i i'tizâr-ı kâ'il-i bî-miğdâr
Şıfat-ı ehl-i hâsed ve ahvâl-i erbâb-ı buğz u redd	Şıfat-ı ehl-i hâsed ve ahvâl-i buğz u red
Şıfat-ı şe'amet-i devr-i rûzgâr ve hâlet-i te'sîr-i çarh-ı gaddâr-ı muqallib-eçvâr	Şıfat-ı şe'amet
Der beyân-ı 'özü-i diğer der haqq-ı şu'arâ-yı muqallidîn ü kâşırîn	Der-beyân-ı haqq-ı şu'arâ-i muqallidîn ü kâşırîn
Der beyân-ı cevâb-dâden ân yâr-ı vefâdâr bâ-în bî-ğadr ü bî-miğdâr	Der-beyân-ı cevâb dâden-i ân yâr-ı vefâdâr be-în fakîr-i haqq-ı bî-miğdâr
Der beyân-ı merâtib-i aqsâm-ı şu'arâ	
İbtidâ-i kitâb-ı Tezkiretü'ş-şu'arâ ve iftitâh-ı Tabıratü'n-nuzamâ	İbtidâ'-i kitâb-ı Tezkiretü'ş-şu'arâ ve iftitâh-ı Tabıratü'n-[nuzamâ]

Görüldüğü gibi Rıdvan Canım'ın neşrettiği, *Latîfî Tezkiresi*'nin yaygınlık kazanan versiyonundaki mukaddime ile Kut nüshasında yer alan mukaddimedeki başlıklar büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Kut nüshasının en benzersiz özelliği kendisini tezkirenin tasnif ve tertibinin anlatıldığı kısımda gösterir. Öncelikle Canım neşrinde tertibin nasıl anlatıldığını görelim.

Lâtîfî, tezkiresini hangi kriterlere göre tasnif ve tertip ettiğini mukaddimenin son kısmında, “İbtidâ-i Kitâb-ı Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve İftitâh-ı Tabsıratü’n-nuzamâ” başlıklı bölümde anlatır; üç fasla taksim ettiği tezkirenin birinci faslında Anadolu sahasında şiir söylemiş mutasavvıflara, ikinci faslında Sultan İkinci Murâd’dan (salt. 1421-1444, 1446-1451) Kânûnî Sultan Süleymân’a kadar gelen Osmanlı padişah ve şehzadelerine, üçüncü faslında ise İkinci Murâd devrinden Kânûnî Sultan Süleymân zamanında hicri 953 (1546) yılına kadar yetißen şairlere elifba tertibiyle yer verdiğini ifade eder. Harf dizisine göre sıraladığı şairlerin isim ve mahlaslarının yalnızca ilk harfine bakmakla yetinmediğini, sıralamayı yaparken ikinci hatta üçüncü harflerine de dikkat ettiğini belirterek yöntemini olabildiğince açıklar:

...teyemmünen ve teberrüken meşâyih-i şu‘arâ-yı vilâyet-i Rûmuş maķâmât-ı ‘âliyyelerini ve maķâlât-ı seniyyelerini ve selâtin-i ‘Osmâniyyeden selâtin-i ‘ızâm-ı şâhib-nizâmuş *الارض ظل الله في الارض* mücibince ta‘zîmen ve tekrîmen menâķib u me’seri ile müstaķil iki faşl idüp baķı vüzerâ ve ümerâyı ve ulemâ ve fużalâyı sâ’ir tavâyifle selâtin-i ‘Âl-i ‘Osmândan Sultân Murâd Hân-ı Gâzî zamânından pâdişahumuz Sultân Süleymân Hân-ı şâhib-mağâzî devrinde ki târih hicret-i nebevîyyenüñ sene şelâse ve hamsîn ve tis‘a-mi’eye gelince **hurûf-ı teheccî** üzre esâmî-i sâmiyyeleri ve maķâlîs-i nâmiyyeleri bu tezkireye taķrîr olunup **her ism ü maķlaşuñ evvel harfî ve ikinci harfî hurûf-ı teheccîden kañğı hurûfa mülhaķ u muţtasıl olursa ve tertib-i hurûf-ı teheccîden kañğı harf mukaddem ise üç harfe degin i’tibâr olındı** ğafflet olınmaya.²³

Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde yüze yakın nüshası bulunan *Latîfî Tezkiresi*'nin bugüne kadar bilinen tek tertibi bu şekildedir. Millet Yazma Eser Kütüphanesi Günay-Turgut Kut Koleksiyonu’nda yer alan 40 numaralı nüsha ise hem telif ve tasnif geleneği hakkında hem de edebiyat tarihi ve araştırmaları alanında bize yepyeni bilgiler sunmaktadır. Bu nüshada *Latîfî Tezkiresi* hakkındaki bilgi ve kanaatlerimizi değiştirecek, aynı zamanda Âşık Çelebi’nin iddiasının da yeniden değerlendirilmesini sağlayacak nitelikte bir tertip usulünün benimsendiği görülmektedir.

23 Latîfî, *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ*, 107.

Kut nüshasının 17b sayfasında başlayan “İbtidâ’-i Kitâb-ı Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve İftitâh-ı Tabşırâtü'n-[Nuşamâ]” başlıklı bölümde tezkirenin tertibi oldukça karışık biçimde anlatılmıştır. Önce –tezkirenin bilinen tertibine uygun şekilde– meşâyih ve selatin bölümlerinin iki fasıl hâlinde yazılacağı ve Sultan II. Murâd’dan Kânûnî Sultan Süleymân devrinde 953 yılına kadar gelen Rum şairlerinin yer alacağı söylenirken cümle birden yarıda kesilir ve müellifimiz yeniden meşâyih ve selatini iki fasılda vereceğini, kalan şairlerin hurûf-ı teheccî üzere yazılacağını belirtir. Müşterek mahlas kullanan şairlerin sıralanma biçiminin ne şekilde olacağını söylemek üzereyken cümlenin akışı bir kez daha değişir ve bu kez Latîfî meşâyih şairleri bir fasılda, kalan şairleri ise beş padişahın devrine göre taksim edilmiş beş bapta ele alacağını haber verir.

Bu üç teşebbüste de cümleler karışık hâlde ve yarım kalmış gibidir. Tezkirenin bu bölümü Latîfî’nin adeta kafa karışıklığı ve kararsızlığını yansıtan bir taslak hüviyeti arz eder. Nüshanın 19b-20b sayfalarında yer alan ve hiç boşluk bırakmadan yazılmış olan bu karışık metindeki anlatımın değişen akışını bariz şekilde göstermek amacıyla metni üç paragraf hâlinde vermek yerinde olacaktır:

(1)

Ve bu kitâb-ı şîrîn-îhtâbî cem’ itdükte ve hikâyetü'l-meşâyih cündün min cünüdillâh mefhûmınca ve selâtin-i ‘izâm-ı şâhib-nizâmı es-sultânı zıllullâhi fi'l-‘arz minvâlince maķâmât-ı ‘aliyyelerin ve maķâlât-ı seniyyelerin müstaķil **iki faşl** idüp bâķi vüzerâ vü ümerâ [20^a] ve ‘ulemâ vü fuzâlâ selâtin-i âl-i ‘Osmân’dan Sultân Murâd Hân zamânından pâdişâhumuz devrinde sene selâse ve hamsîn ve tis’a mi’eye gelince Rûm şâ’irlerinüj ve ‘ibâreti Türk nâzımlarınüj esâmî-i sâmiye ve maķlaş-ı nâmiyeleri bu kitâba ketb olınup

(2)

ve menâķib-ı meşâyih-i kirâm zıkr [ve] tevhide müte’allıķ mü’ellefin bi-‘avni [...] selâtin kelâmü'l-mülük [mülûķi]’l-keķâm şerefiye müşerref olmağın ta’zîmen müstaķil **iki faşl**, **mâ’adâsı hurûf-ı teheccî üzere tertib**, tâ şâķâyif-i rûzgârda ve defter-i sefid-i leyl ü nehârda mersûm u merķüm ve her ismüj **hurûf-ı tehecciden ķankısı muķaddem üç harfe-dek i’tibâr olındı**. Ve şol bir maķlaşda müşterekdür kıdemine ve ba’zınüj fazlına şerefü’l-mekân bi’l-mekân bir lafzım bir nice kimesneler müşterek maķlaş ideli

(3)

‘İnde zıkrı’l-evliyâ tenezzele’r-rahmeti mażmûnınca teyemmünen ve teberrûken şu’arâ-i meşâyih-i Rûm’üj maķâmât-ı ‘aliyyelerin ve **maķâlât-ı seniyyelerin müstaķil bir faşl idüp mâ’adâsın beş pâdişâhuj devrine taķsîm idüp beş bâb itdüm**.

Meşelâ selâtin-i âl-i ‘Osmân'dan Murâd Hân-ı Ğâzî zamânından Hâzret-i Sulţân Süleymân-ı şâhib-meġâzî devrinde târîh-i hicret sene selâse ve hamsin ve tis‘a-mi‘eye gelince Rûm şâ‘irlerinin [20^b] ve ‘ibâret-i Tûrkî nâzımlarınınuñ esâmî-i sâmiyeleri bu kitâba ketb ve [mağlaş-ı] nâmiyeleri bu tezkireye şebt olındı. Tâ ki şahâyif-i rûzgârda ve defter-i sefid ü siyâh-ı leyl ü nehârda mersûm u merķûm olup mürûr-ı devrân ve ‘ubûr-ı evķât [u] ezmânda izâle vü hâkk olmaķdan mahfûz u maşûn ola.²⁴

Görüldüğü gibi mukaddimede hem hurûf-ı tehecçî hem de padişah devrine göre taksim usulünden söz edilmiştir. Bununla birlikte tezkire bütünüyle padişah devirlerine göre baplara ayrılmıştır. Latîfi bu tertibi devam eden satırlarda detaylı şekilde şöyle açıklamaktadır:

Ve daħı tedvîn-i kitâb ve tertîb-i faşl u bâb ki faşl-ı meşâyihden mâ‘adâ ebvâb-ı hâmseye mağşûş kılandı. **Bâb-ı evvel** Sulţân Murâd Hân devrinde vâķî‘ olan şu ‘arâ beyânındadır. **Bâb-ı şânî** Sulţân Meħemmed Hân ‘ahdinde zühûr idenler beyânındadır. **Bâb-ı şâlîş** Sulţân Bâyezîd Hân ‘aşrında şudûr idenler beyânındadır. [21^a] **Bâb-ı râbî‘** Sulţân Selîm Şâh tâbe şerâhu zamânında olanlar beyânındadır. **Bâb-ı hâmis** pâdişahumuz Sulţân Süleymân zamânında gelenleri beyân ider. Ammâ bu zikr olan ‘uşûr u ezmânda mezkûr olan ‘azîzlerden ba‘zısınınuñ zamânları **birkaç pâdişahın devrine tedâhul itmegin hâtimelerine i‘tibâr olup kankı pâdişahın devrinde naķl itdiyse** ol zamâna yazılmışdır, ġâflet olunmaya. Ve kitâb-ı merķûmda maşûr olan fırķa-i fuşahânuñ tertîbi ‘âdet-i nâs üzere baş olındı. Ve **her ‘aşruñ pâdişahı, devrinde vâķî‘ olan şu ‘arâyâ serdâr u ser-defter kılandı. Bâķî vüzerâ vü ümerâ vü ‘ulemâ vü fuzalâ merâtibine vü menâşibına göre taķdîm** ve istiħķâķ u isti‘âti muķteżâsinca tekrîm olunmuşdur. Meķâdir-i şu ‘arâyâ ıttılâ‘ u şu ‘ûr istense taķdîm ü te‘hîrine nazâr itmeye, belki elķâbına vü evşâfına nazâr ideler. Zirâ her biri bir vech-ile taķdîm ve bir cihet-i ħâsen-ile ta‘zîm olunmuşdur. Vallâhi'l-muvaffıķu ‘alâ telfîķihî ve itmâmihî ‘an ‘amîmi fażlihî ve in‘âmihî.²⁵

Latîfi'nin bu cümlelerle ifade ettiğı sistemi şü şekilde özetlemek mümkündür:

Tezkirede mutasavvıf şairlere bir fasıl hasredilmiş, kalan şairler ise beş bâba taksim edilmiş; Birinci Bap, Sultan II. Murâd devri, İkinci Bap, Sultan II. Meħmed devri, Üçüncü Bap, Sultan II. Bâyezîd devri, Dördüncü Bap, Sultan I. Selîm devri, Beşinci Bap, Kânûnî Sultan Süleymân devri şairlerine ayrılmıştır. Şairler

24 İlgili sayfaların görselleri için bkz. EK 1-2.

25 Latîfi, *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratu’n-Nuzamâ*, Millet Yazma Eser Kütüphanesi-Günay ve Turgut Kut 40, yk. 20b-21a.

arasında birden fazla padişah devrini görmüş olanlar hangi padişahın devrinde vefat ettiyse o padişahın babında kaydedilmiştir. Tezkirenin yaygın tertibinde padişahlar için müstakil bir fasıl ayrılmışken bu tertipte padişah ve şehzade şairler ilgili babın başında anlatılmış, devlet ricalinden ve ilmiye sınıfından olan isimlerse rütbelerine göre yer aldıkları bapta sıralanmıştır.

Tezkirenin her babı yeri geldikçe başlıklandırılmış, o bapta hangi padişahın devrine ait şairlerin anlatıldığı ifade edilmiş ve o padişahın devri hakkında müellifin genel düşüncelerine yer verilmiştir. Bu duruma örnek olmak üzere birinci ve ikinci bapların başlangıçlarına bakılabilir:

BÂB-I EVVEL:

Selâtin-i âl-i 'Osmân'dan Sulţân Murâd Hân-ı Ğâzî devrinde vâkî' olan Türki 'ibâret nazmınınuñ sülhan-sâzları ve nâzım-ı nükte-perdâzları beyânındadır. Ol devrünüñ şu'arâ-sınınuñ şi'rinde ol kadar zarâfet ve çendân şan'at ü diğkât yokdur. Ol zamânenünüñ halkı şâfi-dil ü sâde-hâtır-idi. Ve her vilâyetde niçe veli-i velâyet-me'ab gün gibi zâhir-idi. Halk beyninde ol kadar hîyel ü huda' ve şöret ü bida' yoğ-idi. Hâlişü'l-i'tikâd ve şadıkul-fu'ad kimseler çoğ-idi.

BÂB-I ŞÂNÎ:

Vilâyet-i Rûm'dan Sulţân Meĥammed Hân-ı Ğâzî devrinde vâkî' olan şu'arâ beyânındadır. Ol 'ahd ü 'aşrda 'ulemânunüñ keşreti ve fuđalânunüñ şöreti var-idi. Anunüñ devrinde olan cem'iyet-i 'ulemâ bir pâdişahunüñ 'aşrında vâkî' olmuş degüldür. Her kında ki bir 'âlim-i mütebahhîr ü müteferrid işitse eger diyâr-ı Hind'de ve ger vilâyet-i Sind'de hezâr ikrâm ü iltifâta anunüñ yolında bezl-i mâl ü menâl idüp ve menâşıb-ı 'âliye ile hûsn-i va'deler virüp bi'z-zarûri aña vedâ'-ı vaţan ve terk-i mesken itdürürdi. Ve merâtib-i 'aliyye ile mâl-i bî-kerân virürdi. Ve emr-i şer'-i şerife ümerâ vü vüzerâ ittibâ' u inkıyâd idüp dâyre-i şer'den bîrün bir emre ruşşat virilmezdi. 'Ulemâ vü fuğahâ menâşıb u merâtib için hağkkı ketm idüp veyâhüd kelâm-ı hağkkı söylemekde sâkin olup mîr ü vezîre "şadağa'l-emür" dinilmezdi. Metâ'-ı 'ilmünüñ kemâl mertebede revâcı ve 'ulemânunüñ mecmû'-ı tavâiyif üzere irtifâ' u ibtihâcı var-idi. Ve şu'arâdan dalı otuz nefer kimesne sâlyânesin yirdi, kimi tevârihün nazm idüp ve kimi medâyişün dirdi.²⁶

Tezkirenin beşinci babına gelindiğinde Latîfî tertip usulüne mukaddimede değinmediği bir kriter daha ekler ve Kânûnî devri şairlerini iki kısma ayırır. Buna göre ilk kısımda Kânûnî'den evvel şiir söylemeye başlayıp onun devrinde vefat eden şairler, ikinci kısımda ise Kânûnî devrinde şiire başlamış olanlar yer alacaktır:

²⁶ Latîfî, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 79a, 87b-88a.

Pâdişâhımız hazret-i Sulţân Süleymân Hân zamânına ‘uşûr-ı sâbıkadan tedâhül iden ve ‘ahd-i hümayûnlarında şî‘re şurû‘ idüp zühûr bulan şu‘arâ beyânındadır. Ammâ bu bâb iki kısma münkasımdür. Kısm-ı evvel selâţin-i sâlife zamânından tedâhül kılanları beyân ider. Kısm-ı şâni bu ‘ahd-i şerîfde zühûr idüp şâhib-i maḥlaş olanlar beyânındadır.²⁷

Buraya kadar alıntılanan bölümlerde Latîfî’nin başlangıçta, bilinen hâlimden oldukça farklı bir tertip benimsediği açıkça görülmektedir. Öte yandan yukarıda da bahsedildiği üzere atlamalar ve eksiklikler barındıran bu nüshada beş babın tamamını görmek mümkün değildir. Tezkirenin üçüncü ve dördüncü babının başlıkları nüshada bulunmaz.

Nüshanın –mukaddime ve birinci faslın bir kısmını ihtiva eden– 1b-26b sayfaları arasında tezkire normal seyri içinde ilerleyip 26b’de Sadreddin Konevî maddesi yarım kalmakta, 27a’ya gelindiğinde tezkirenin başka bir bölümünün (muhtemelen dördüncü babın) şairi olan Mesîhî maddesine ait içeriğe baş kısmı eksik olarak geçilmektedir. Bundan sonra 33a’ya kadar –muhtemelen– Sultan Selîm devri şairleri gelmekte, 33a’da tezkirenin son babı olan Sultan Süleymân devri şairlerinin anlatıldığı kısım başlamaktadır. Bu kısım 72b’ye kadar devam ettikten sonra 72b’de mukaddimeden sonraki ilk faslın şairlerine, yani 27a’da devam etmesi beklenen meşayih faslına Âşık Paşa maddesiyle devam edilmektedir. Meşayih faslı 78b’de sona ermekte ve bundan sonrası tertibe uygun seyrederek sırasıyla 79a-87b sayfaları arasında “Bâb-ı evvel: Selâţin-i âl-i ‘Oşmân’dan Sulţân Murâd Hân-ı Gâzî devrinde vâkı‘ olan Türkî ‘ibâret nazmunun şülhan-sâzları ve nâzım-ı nükte-perdâzları beyânındadır” başlığıyla Sultan II. Murâd devri şairleri, 87b-95a sayfaları arasında “Bâb-ı Şâni: Vilâyet-i Rûm’dan Sulţân Meḥammed Hân-ı Gâzî devrinde vâkı‘ olan şu‘arâ beyânındadır.” başlığıyla Fatih Sultan Mehmed devri şairleri anlatılmakta ve nüsha 95b’de La ‘lî maddesiyle sona ermektedir.

Nüshada karışık hâlde bulunan metin, müellifin benimsediğini ifade ettiği tertibe uygun olarak düzenlendiğinde varak numaralarıyla birlikte bölüm başlıkları ve şairler şu şekilde sıralanmalıdır:

²⁷ Latîfî, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 33a.

Bölüm/Madde Başlığı	Varak nr.		
Hâzâ Kitābu Tezkireti'ş-Şu'arâ	1b	Şeyhî	79b
Der-fazîlet-i suhanverî	4a	Seyyid Nesîmî	81a
Der medh-i pâdişâh-ı İslâm zıllullâhî'l-meliki'l-'allâm	5b	Yûnus Emre	83a
Sebeb-i Te'lif-i Risâle ve Bâ'is-i Taşnîf-i Makāle	7a	Kemâl Ümmî	83b
Der-beyân kerden-i i'tizâr-ı in kâ'il-i bî-mikdâr	9b	Fahhâr; Ahmedi	84a
Şıfat-ı ehl-i hased ve ahvâl-i buğz u red	10b	Dâ'î; Hâkî	85a
Şıfat-ı Şe'âmet	11a	Gülşenî	85b
Der-beyân-ı haqq-ı şu'arâ-i muhallidîn ü kâşırîn	13a	'Aţâyî	86a
Der beyân-ı cevâb dâden-i ân yâr-i vefâdâr be-în fakîr-i haqqîr-i bî-mikdâr	15a	Süleymân Çelebi; 'Ulvi	86b
İbtidâ'-i kitâb-ı Tezkiretü'ş-şu'arâ ve iftitâh-ı Tabşırâtü'n-[nuzamâ]	17b	Ezherî; Şafî	87a
Faşl der beyân-ı şu'arâ vü meşâyih-i Rûm ve bülegâ-i fenn-i takvâ vü zühd ü 'ulûm	21a	Şeyh Kemâl	87b
[Mevlânâ] Celâleddîn-i Rûmî	22b	BÂB-I ŞÂNÎ	87b
Sultân Veled	25b	Sultân Mehmed Hân	88a
Şeyh Şadreddin Konevî	26b	Sinân Paşa	89a
'Âşık Paşa	72b	Mehmed Paşa	89b
Şeyh Elvân-ı Şirâzî	73b	Maħmûd Paşa	90a
Şeyh Rüşenî	74a	Nizâmî	90b
Şeyh Vefâ; Şeyh İlâhî	75b	Melîhî	91b
Şeyh Şemseddin-i Buħârî	76b	Cemâlî	93b
Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî	77a	Hümâmî	94a
Şeyh Bâyezîd	77b	Hâlîlî	94b
Yazıcızâde Muhammed Çelebi	78a	Niyâzî; La'li	95a
Cemâleddîn-i Karamanî	78b	(Üçüncü Bap noksandır.)	
Der-beyân-ı muqaddemât-ı ebvâb-ı hamse; BÂB-I EVVEL	79a	(Dördüncü Bap burada başlamalıdır.)	
Sultân Murâd Hân	79a	Mesîhî (başlıksız ve baş kısmı eksik)	27a
		'Aţâ; Vişâlî	27b
		Şafâyî	28b
		Kâtibî; Kâtib Şevkî	29a
		Ferîdî	29b
		Behiştî	30a
		Sürûrî	30b
		Hâbibî; Keşfi-i Şaruḥânî	31a
		Hârimî; Hevesî	31b
		Neşrî; Huzûrî	32a

Liķāyī	32b	Şem'ī	55a
Bālī	33a	Sūzī	55b
BĀB-I HĀMĪS	33a	Sa'yī	56a
Sulţān Süleymān	33a	Başīrī	56b
Şehzāde Meĥmed (başlıksız)	34a	Şun'ī	57b
Pīrī Meĥmed Paşa	34a	Şun'ī(İznikli); Keşfi	58a
Zeynel Paşa	34b	Baba Ferruĥī	58b
Kemāl Paşa[zāde] Aĥmed Efendi	35a	Sāġarī	59a
Muĥyiddīn Çelebi; Ķadrī Efendi	36b	Ĥadīdī	60a
Sa'dī Efendi; İşĥāĶ	37a	Celīlī	61a
Ĥasan Çelebi; 'Alī Çelebi	38a	Maĥremī	61b
Sūrūrī Efendi	38b	'Ārifī Ĥüseyn Çelebi	62a
Lāmi'ī	39a	Ĥaydar Çelebi	62b
'Abdülvehĥāb Çelebi	40b	Refīķī	63a
Ġazālī	41a	Sücūdī, Riyāzī, Seĥī Beg	63b
Emīrī	43a	Cāmi'ī; Maĥāmi; Le'ālī	64a
Āĥī	44a	Dervīş Ĥayretī	64b
Me'ālī	45a	ĶISM-I ŞĀNĪ	65b
Nihālī	45b	İbrāĥīm Paşa	65b
Nihānī	46a	İskender Çelebi	66a
'Özrī; Şāvur	48a	Celālzāde Nişāncı Muştafā Çelebi	66b
Şemsi	48b	Molla Mu'īdī, Āşafī	67b
Remzī; Şubĥī Çelebi	49a	Kerīmī, Kıyāşī, Aĥmed Beg Za'ım, Şems Aġa, Dilīrī, Uşūlī	68a
Za'īfī Meĥammed Çelebi; Delīlī; Riyāzī; Fānī	49b	Fuzūlī	69a
Fevrī; 'İydī	50a	Güvāĥī, Emrī, Mīr Yaĥyā	69b
Bahārī; Ķānī'ī	50b	Şun'ī	70b
Kāmī; Zātī	51a	Vāĥidī, Fiġānī	71a
Revānī	53b	Nazmī-i Selānikī, Maĥvī Çelebi, Ķurbī	72a

Bu tabloyla açık bir şekilde görülüyor ki üçüncü bap (Sultan II. Bâyezîd devri) ve dördüncü bap (Sultan I. Selîm devri) başlıkları tezkirede eksiktir. Bununla birlikte 27a'da başlayan ve Sultan Süleymân devrinin başladığı 33a'ya kadar gelen kısımda şairlerin hangi baba yerleştirileceği de bir diğer meseledir.

Mesîhî (ö. 918/1512'den sonra), Üsküplü Atâ (ö. ?), Visâlî (ö. ?), Safâyî (ö. ?), Kâtîbî (ö. ?), Kâtîb Şevkî (ö. ?), Ferîdî (ö. 918-926/1512-20), Behîştî (ö. 917, 926?/1511-12, 1520?), Surûrî (ö. ?), Habîbî (ö. 917-926/1512-1520), Keşfi-i Saruhanî (ö. 926/1520'den önce), Harîmî (ö. 926/1520'den önce), Hevesî (ö. ?), Neşrî (ö. 926-927?/1519-21?), Huzûrî (ö. ?), Likâyî (ö. ?) ve Bâlî'nin (ö. ?) yer aldığı bu kısımda ilk bakışta Sultan Bâyezîd devri şairi sayılabilecek isimler bulunmaktadır. Öte yandan Latîfi'nin mukaddimede haber verdiği usul²⁸ gözetilip şairlerin vefat tarihleri esas alındığında içlerinde hangi devirde vefat ettiğini kesin olarak bilmediğimiz şairlerin varlığına rağmen bildiklerimizin vefat tarihlerinin Sultan I. Selîm (salt. 1512-1520) devrine rastladığını, dolayısıyla bu şairlerin Sultan Selîm devrine ait olduklarını söylemek mümkündür. Üstelik herhangi bir atlama emaresi olmadan Sultan Süleymân devrine geçilmesi de buna delil olarak sayılabilir.²⁹ *Latîfi Tezkiresi'*ne göre vefatı kesin olarak Sultan Selîm devrine tarihlenen Visâlî, Atâ, Ferîdî gibi şairlerin yanında Sultan Bâyezîd devri şairi olarak tanınan Mesîhî'nin de bu bapta yer alması, ölümünün Sultan Selîm'in saltanatının ilk aylarına rastlamasından ötürü tutarlıdır. Üstelik Sultan Bâyezîd devrinde (salt. 1491-1512) vefat etmiş Ahmed Paşa (ö. 902/1496-97) ve Necâtî Bey (ö. 914/1509) gibi iki büyük şairin bu nüshada hiç yer almaması Sultan Bâyezîd devrinin başlık ve içeriğiyle birlikte bu nüshada olmadığına işaret olarak okunabilir.

Diğer Farklılıklar

Rıdvan Canım neşrini bir metin, tezkirenin Kut nüshasını ayrı bir metin olarak düşünüp önümüzdeki iki metne daha yakından bakıldığında metinlerin birbirinden ayrıldığı noktalar; tezkireye dâhil edilen/edilmeyen isimler, tezkirede yer verilen şairler hakkındaki malumat ve değerlendirme farkları, aynı şairin farklı bir madde başında anlatılması, örnek şiirlerin nispetindeki farklılıklar olarak zikredilebilir.

Tezkirenin birinci faslında on üç meşayih şaire yer verilir. Kut nüshasının aynı faslında da on üç şair bulunmaktadır. Ancak Kut nüshasında, Canım neşrinden

28 "Ba'zısının zamânları birkaç pâdişahı devrine tedâhul itmegün hâtimelerine i'tibâr olup kankı pâdişahı devrinde naql itdiyse ol zamâna yazılmışdır." Latîfi, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 33a.

29 Bu elbette nüshanın sahip olduğu dağınık yapı dikkate alındığında daha zayıf bir delil olarak kalacaktır.

farklı olarak Süleymân Çelebi, meşayih şairler arasında değil, II. Murâd devri şairleri arasında anlatılmaktadır. Süleymân Çelebi'nin meşayih şairler arasındaki yerini Kut nüshasında Cemâleddin Karamânî almıştır. Bunun yanında Kut nüshasında hâl tercümesi verilen Cemâleddin Karamânî, Rıdvan Canım neşrinin temsil ettiği tezkirenin yaygın versiyonunda bulunmamaktadır.

İki metin arasındaki farklılardan en dikkat çeken kuşkusuz Kut nüshasındaki şairler arasında Yûnus Emre'nin mevcudiyetidir. Kut nüshasının 83a-b sayfalarında yer alan ve Yûnus'tan oldukça özlü bir biçimde bahseden kısmı buraya alıyoruz:³⁰

Yûnus Emre rahmetullâhi 'aleyh

Vilâyet-i Anaçolı'dandır. Evliya'ullâh'dan Tabduğ Sulţân'ın müridlerindedür. Kıbr-ı pâki Kütâhiyye şuyıyla Sifri şuyı cem' olduğu yirdedir. Kırk yıl arkasıyla şeyhün matbaına odun getürmüşdür. Bir gün matbaa bir egri çüb getürmedi ve hâzir kesilmiş bulduğda götürmedi. Şeyh bir gün didi "Bunca yıldur ki bu matbaanın hîme-keşi ve bu hizmet için ta'yîn olunmuş kişisin. Bir gün da bu matbaa bir egri odun getürmedün hikmet nedür?" diyü su'al itdi.

[83^b] Cevâb virüp didi ki "Bu maķâm toğrular maķâmıdır, bunda egri şıgmaz ve toğruları dost kapısından kimse yığmaz." Şeyh didi "Yâ Yûnus egri olmayan yanmaz ve düd-ı siyâhu göge boyanmaz." Mezbûrun müdevven [ebyâtı] vü ilâhiyyâtı ve zikr meclislerinde okunur şüfiyâne ebyâtı vardır. Bu birkaç beyt anu ebyâtındandır, şî'r:

Şular gibi aķ yüri 'ummâna irişince
Kullarına hizmet kıl sulţâna irişince

Gel gevheri ey Yûnus nâdâna saķın virme
Bu yolda neler çekdün ol kâna irişince

Bir dürr-i yetîmem kim görmedi beni 'ummân
Bir kıatreym illâ kim 'ummâna benem 'ummân

Gel mevc-i 'acâyib gör deryâ-yı nihân gözle
Zî baır-i nihâyetler kıatrede olur pinhân

Bu cism belâsıdır adım Yûnus olduğı
Aşlumı şorarsaı ger sulţâna benem sulţân³¹

³⁰ İlgili sayfaların görselleri için bkz. EK 3-4.

³¹ Bu maddedeki ifadelerin Latîfî'nin üslubunu yansıtır yansıtmadığı tartışmaya açıktır. *Latîfî Tezkiresi*'nden önce telif edilen Lâmi'î Çelebi'nin *Nefehât Tercümesi*'nin bu maddeye kaynaklık etmiş olabileceği de akla gelen bir diğer ihtimaldir. Adı geçen eserdeki Yûnus Emre maddesini tezkiredeki Yûnus maddesiyle karşılaştırılabilmesi için buraya alıyoruz: "Ve Rûmda meşhûrlardan

Kut nüshasını diğerlerinden ayıran bir hususiyet de tezkirede Kânûnî Sultan Süleymân'ın veziriazamı İbrâhîm Paşa'ya (ö. 942/1536) madde başı olarak yer verilmişidir. *Latîfî Tezkiresi*'nin bilinen versiyonunda İbrâhîm Paşa, Şükrî (Bitlisî) maddesi içinde "İcmâl-i evşâf-ı merhûm İbrâhîm Paşa" şeklinde bir ara başlık altında anlatılmaktadır.³² Müellifin muhtemelen daha sonra müstakil bir eser hâline getirerek *Evsâf-ı İbrâhîm Paşa* adını verdiği risalesine de aldığı bilgilerin büyük bir kısmı Kut nüshasında "Faḥru'l-aşhiyâ Merhûm İbrâhîm Paşa" maddesinde yer almaktadır. İbrâhîm Paşa'nın şiirde mahlas olarak kendi adını tercih ettiği bilgisi tezkirenin yalnızca Kut nüshasında bulunur.³³

Latîfî Tezkiresi'nin Kut nüshası, içerdiği kadar içermediği bilgilerle de dikkate değer farklılıklar sunmaktadır. Bilindiği gibi tezkirenin sebep-i telif bölümünde yer alan anlatıya göre Latîfî'nin yakın bir dostu elinde Nevâyî'nin *Mecâlîsü'n-Nefâis*'i ve Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ı olduğu hâlde Latîfî'yi ziyaret eder ve onun da böyle bir eser kaleme alması gerektiğini söyler. Latîfî çeşitli neden ve mazeretler öne sürerek bu teklifi geri çevirse de dostuyla arasında adeta bir münazara havasında geçen diyalogların ardından bu "yâr-ı bî-riyâ"nın ısrarına mağlup olur ve tezkiresini yazmaya koyulur. Kut nüshasının sebep-i telif bölümünde de yer alan bu anlatı Canım neşrindekiyle büyük oranda örtüşmektedir. Farklılık; bu anlatının tamamlayıcı cüzü niteliğinde olan Za'îfî maddesinde belirir. Latîfî, Za'îfî hakkında bilgiler verdikçe anlaşılır ki sebep-i telif bölümünde ismi zikredilmeyen vefalı dost Za'îfî Mehmed Çelebi'dir ve Latîfî'nin ifadeleriyle "bu perişân evrâkuñ taḥrîr ü tedvîni anlaruñ ilhâh ü ibrâmi ve taḥrîk ü iḥdâmı ile taḥrîr ü tesvîd olup kitâb-ı merḳûmuñ sebep-i te'lifinde vâkı' olan su'âl ü cevâb ve bahs ü ḥiṭâb anlaruñ müşâvere ve müfâvazasıyledür."³⁴ Kut nüshası

birisi Yûnus Emremdür raḥimehu'llâhu te'âlâ. Sözlere vardur meşhûr u ma'rûf. Cümlesi maḳbûl-i ṭavâyifdür. Ve ser-â-ser esrâr-ı tevḥîd ve eṭvâr-ı tefrîddür ve rumûz-ı işârâtdur. Kendüsü Ṭapduk Emrenüñ mürididür. Raḥimehu'llâhu te'âlâ. Dirler ki arḳası-y-ıla niçe yıllar şeyḫine odun getürdi. Ve hergiz bir egri ağac getürmedi. Ṭapduk eyitmiş: Yûnus hîc bu odunlaruñ içinde bir egri ağac görünmez. Eyitmiş: Sulṭânum! Bu ḳapuda egri şîgmaç. Kendüsü Kûtâhiyye şuyunuñ üzerine Şaḳarya Şuyı ḳarışduğı yirün ḳurbında yatur. Meşhûrdur, ziyâret iderler." Songül Karaca, "Lâmi'î Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-Üns Tercümesi): İnceleme, Tenkitli Metin, Sözlük, Dizin" (Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019), 1418-19.

32 Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, 326-27.

33 Latîfî, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 65b-66a.

34 Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, 368-69.

metninde Za‘îfi’ye oldukça küçük bir alan ayrılmış olup Za‘îfi’nin tezkirenin yazımı hususunda herhangi bir tesirinden bahsedilmez.³⁵

Canım neşrinde Za‘îfi hakkında epeyce malumat verilip onun iyi hasletlerinden ve güzel ahlakından mübalağaya varan övgülerle söz edilip Latîfi ile aralarında “ahiret kardeşliği olduğu” ifade edilir. Kut nüshasında ise Za‘îfi hakkında söylenenler; birkaç satıra sıkıştırılmış “Kastamonulu olduğu, danışmendlikten mütekaît olduğu, akranları arasında seçkin bir konumda bulunduğu ve uzlete çekilmeyi tercih ettiği” gibi görece mesafeli bir anlatımdan ibarettir ve müellifle aralarındaki dostluktan hiç söz edilmez.

Nüshanın Menşei

Yazımızın bu noktasına kadar henüz değerlendirmedığımız bir durumu da burada ele almalıyız. *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ*’nın aynı tertiple yazılmış yüze yakın nüshasının yanında farklı tertibe sahip versiyonunun elde tek bir nüshası vardır. Kut nüshasının biricikliği ister istemez nüshanın “doğrudan müellifin elinden çıkmış bir nüsha olup olmadığı” sorusunu akla getirir. Öncelikle söylemek gerekir ki Kut nüshasında ne müellifin eserini tamamlarken düştüğü ferağ kaydı ne de nüshanın kim tarafından, nerede ve ne vakit kopyalandığının belirtildiği istinsah kaydı bulunur. Bu durumda bazı hususiyetlerinden hareketle yapılacak çıkarımlarla nüshanın müellif nüshası mı yoksa kopya edilmiş bir nüsha mı olduğunu tespitte çalışmak gerekecektir.

Kut nüshası, edebî eserleri istinsah ederken nesih ve talik yazılarına nispetle fazla rağbet görmeyen divani hatla yazılmıştır. Divanî hattın kâtiplik mesleğinde yaygın şekilde kullanıldığı ve Latîfi’nin de ömrü boyunca Belgrad, İstanbul, Rodos ve Mısır’da muhtelif imaret ve vakıfların kâtiplik vazifesini yürüttüğü³⁶ düşünülünce nüshayı kitabet bakımından müellife nispet etmek makul görünebilir. Nüshadaki metnin dağınıklığının yanında yer yer taslak havası veren karışıklıklar barındırması da bizi karşımızda bir müellif nüshası olduğu düşüncesine daha da yaklaştıracak hususiyetlerdir.

Biçimsel özelliklerden sonra içeriğe odaklandığımızda ise nüshanın müellifin elinden çıkmadığına işaret eden deliller buluruz. Bu delillerin genel itibarıyla eserin müellifinden beklenmeyecek şekilde yapılan yanlışlar olduğunu söylemek

35 Latîfi, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 49b.

36 Çetin, “Latîfi,” 19.

mümkündür. Metni inşa ederken özellikle tercih ettiği bir sözcüğün yazımında müellifin yapması pek de mümkün görünmeyen hatalardan örnekler vererek bu nevi yanlışları göstermeye başlayalım.³⁷

devāvîn ü **ṭavābîr**:³⁸ "Divanlar ve tomarlar" manasına gelen atıf terkinin doğru yazılışı "devāvîn ü ṭavāmîr" şeklinde olmalıdır.

bir **mü'min**-i beng:³⁹ "Beng kullanmayı alışkanlık hâline getirmiş kişi" manasındaki ibarenin doğrusu "bir müdmin-i beng" olmalıdır.

Bunların yanında metin kopya edilirken gözden kaçırılmış gibi görünen kelime eksiklikleri ve harf hataları da mevcuttur:

'ilm-i zâhir ü **ribâtıında**:⁴⁰ Doğrusu "'ilm-i zâhir ü bâtıında" olmalıdır.

Ve'l-hâşıl merâtibe inkâr olunmaz, biri bulunmaz:⁴¹ Bir kelimeyle tamerine imkân bulunmayan cümlelerin eksikliği Canım neşrine müracaatla ortaya çıkar: "mübdî' ü mûcid egerçi binde bir bulunmaz ammâ 'dâire-i merd be-miğ-dâr-ı merd' mûcibince merâtibe inkâr olunmaz."⁴²

Birkaç tanesini vermekle yetindiğimiz bu yanlışlara bakarak bu hataları yapanın usta bir münşi olan Latîfi değil de bilgi bakımından eksikleri olan bir müstensih olması akla yakın görünmektedir.

Tezkiredeki kimi bölüm başlıklarının yazımında da yanlışlar bulmak mümkündür. Kut nüshasında, tezkirenin esas metninin başladığı yer diyebileceğimiz bölümün başlığında, üstelik eser adının yazımında hata yapılmıştır. Doğru şekli "İbtidâ'-i Kitâb-ı Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve İftitâh-ı Tabşirâtü'n-**Nuzamâ**" olması gereken başlık nüshada "İbtidâ'-i Kitâb-ı Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve İftitâh-ı Tabşirâtü'n-**Nizâm**" şeklinde yanlış yazılmıştır.⁴³

Nüşhanın müellif tarafından değil de bir müstensih eliyle yazılmış olması ihtimalini destekleyecek son delilleri ortaya koymak için evvela Kut nüshası metninden iki alıntı yapalım:

37 Nüşhadaki yanlışların yerine doğrusu olarak kabul ettiğimiz kelimelerin bir kısmı Canım neşrine müracaat edilerek, bir kısmıysa mana, seci ve vezin karinesiyle belirlenmiştir.

38 Latîfi, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 8a.

39 Latîfi, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 36a.

40 Latîfi, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 77b.

41 Latîfi, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 17b.

42 Latîfi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabşirâtü'n-nuzamâ*, 103.

43 Latîfi, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 17b.

“Bu birkaç ebyât **âyât-ı kerîmedendür**, مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ve مَا الْمَوْقَدَةُ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ نَارُ اللَّهِ ayetlerinin esrâr[1] beyânında ol hâzretün zikr olan *Ma‘nevî*’sindendür.”⁴⁴

“...vücüd-ı insân ol vücûduñ ekşeri ve hüsni-i hûbân cemâl-i Zülcelâl’ün mir’ât u mazharı ma’nâ-yı “hüve’n-nâzıru ve’l-manzûr” **İhyâ-i ‘Ulûm** خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلِيَّ صُورَتِهِ إِنَّ اللَّهَ الْمُوقَدَةُ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ نَارُ اللَّهِ ayetine taḥḳîḳ bu te’vîli كَيْفَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ayetine taḥḳîḳ iderler.”⁴⁵

Burada işaret edilecek olan yanlışlar, araştırmacıların istinsah edilmiş yazma eserler üzerinde sıklıkla karşılaştıkları örneklerdendir. Alıntılanan iki metinde kalın karakterle gösterilen ibarelerin cümlelerin akışını bozduğu aşikârdır. Anlaşıldığı kadarıyla bunlar esas metnin içinde yer alan ifadeler değildir. İlk cümledeki ayetleri işaret etmek üzere muhtemelen sayfa kenarına “âyât-ı kerîmedendür” kaydı düşülmüş, dikkatsiz müstensih de nüshayı kopya ederken bu kaydı metne dâhil etmiş olmalıdır. Benzer şekilde ikinci alıntıda ise “hüve’n-nâzıru ve’l-manzûr” ibaresinin ardından büyük ihtimalle ibarenin kaynağına işaret etmek maksadıyla “İhyâ-i ‘Ulûm” yazılmış, bu not da müstensih tarafından kenardan alınarak metnin içine dâhil etmiştir.

Yukarıda verdiğimiz örneklerin her biri kanaatimizce Kut nüshasının Latîfî’nin elinden çıkmış bir yazma olma ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır. Şu hâlde Kut nüshasının Latîfî’nin şahsi nüshasından, daha yüksek ihtimalle dağınık bulunan notlarından bir müstensih eliyle kopya edilerek vücuda getirildiği en kuvvetli ihtimal olarak görünmektedir. Bu sonuç da bizi Kut nüshası dışında padişah devirlerine göre tertip edilmiş en az bir nüshanın daha varlığını umut etmeye götürmektedir.

Tabaka Tertibinden Alfabetik Sırada(n)lığa: Latîfî Niçin Fikrini Değiştirdi?

Alfabetik düzen (tertîb-i hurûf) dîvân, lügat ve benzeri eserlerin tertibinde yaygın olarak kullanılagelen bir usul olsa da başta Farsça tezkireler olmak üzere Anadolu sahası tezkirecilerinin model aldıkları kaynaklarda yaygınlıkla kullanılan bir yöntem olmamıştır. Hâl böyleyken alfabetik düzende tertip edilmiş bir tezkire, okuyucu için kullanım kolaylığı sağlayacağı gibi bu hususiyet eserin cazibesini de artıracaktır. Bunun yanı sıra böylesi bir sıralama tezkire yazarını kınama taşlarından koruması bakımından oldukça avantajlı ve güvenli bir yöntem olarak telakki edilebilir.

44 Latîfî, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 77b.

45 Latîfî, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 78a.

Herhangi bir yöntemden bağımsız olarak düşünüldüğünde dahi şairlerin kıymet ve mertebelerini takdir ve tayin etmek başlı başına bir meseleyken; bunların hangi sırada zikredileceği, hangi ölçüte göre kimin öne alınıp kimin sonraya bırakılacağı apayrı bir mesele olarak tezkire müellifinin önünde durmaktadır. Tabaka usulü, bu sahada kalem oynatan tezkire yazarını açık hedef hâline getirecek birtakım sakıncalar barındırmaktadır. Nitekim Latîfî, sebep-i telifin bir parçasını teşkil eden “Der Beyân-ı ‘Özr-i Diğer Der Hakk-ı Şu‘arâ-yı Muḳallidîn ü Ḳāşırîn” başlıklı kısımda tezkire yazma teklifini geri çevirme gerekçelerini sunarken bu işin başına açacağı belalara ilişkin, arkadaşına dert yanıyor gibidir:

“Bunları sen nice elḳâbla taḫrîr idersün ve biri birinden ne vechle **taḳdîm te’ḫîr** idersün (...) Eger ba’zın taḫrîr ve ba’zın te’ḫîr idersenj erbâb-ı nazmdan nice ‘irfânuy ve ilḫvânuy bu ḫuşûşda bu faḳîr ü ḫâḳîre ḫâtîr-ı ‘âḫırî kalur. Ve yârân-ı ḳadîm mâbeyninde bâ’îş-i **buḡz u ‘adâvet** olur. (...) Tezkiresinde fülânî zıḳr itmemiş ve fülâna kemâ hüve ḫâḳḳuhu ḫâḳḳın virüp ve fülân maḫallî mer’î fikr itmemiş ve fülânî fülândan taḳdîm ü tercîh ve fülânî fülândan daḫî terdîd ü taḳbîḫ itmîş diyü ḫıḳd u ḫasedden nice bahâne-i ‘alîlî ‘illet itseler gerekdür.”⁴⁶

Latîfî’nin şairleri bir sıraya koyması sebebiyle “ihvanın” alınmasından, haset ehlinin kınamasından çekindiğini dile getirdiği bu cümleleri –küçük farkları dikkate almazsak– tabaka usulünün benimsendiği Kut nüshasındaki metinde de aynıyla bulmak mümkündür.⁴⁷ Buna ek olarak sadece Kut nüshasının metnindeki mukaddimede yer alan “Meḳâdir-i şu‘arâya ıḫlâlâ’ u şu‘ür istense **taḳdîm ü te’ḫîrine nazâr itmeye**, belki elḳâbına vü evşâfına nazâr ideler. Zîrâ her biri bir vech-ile taḳdîm ve bir cihet-i ḫâsen-ile ta’zîm olunmuşdur.”⁴⁸ ifadeleri de bu bağlamda dikkat çekicidir. Latîfî her bir tabaka içinde yer verdiği şairlerin takdim-tehirine, bazısının bazısından önce veya sonra zikredilmesine bakılmamasını rica etmekte, adeta her bir şairin gönlünü almaya çalıştığını anlatmaktadır.

Kut nüshasının tertibinde karşımıza çıkan; şairleri önce padişah devirlerine ayırma, sonra bu devirler içine yerleştirdiği şairleri şahsi değerlendirmelerle mertbe ve mansıplarına göre sıralama usulünün mahzurlarını hisseden Latîfî’nin nesnel bir yöntem olarak şairlerin isim ve mahlaslarına odaklanıp onları harf tertibine göre sıralama usulüne yöneldiğini söylemek mümkündür.

46 Latîfî, *Tezkiretü’ş-şu‘arâ ve Tabsıratü’n-nuzamâ*, 97.

47 Latîfî, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 14b-15a.

48 Latîfî, *Tezkire*, MYEK-KUT 40, yk. 21a.

Şairleri kendi takdirine göre bir sıraya koymanın mahzurlarından çekinen tek tezkire yazarı Latîfi midir? Acaba Âşık Çelebi'ye de alfabetik düzen fikrini veren, sonradan da "taklit olmasın diye" onu ebced tertibine iten şey böylesi bir kaygı mıydı? *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da anlatıldığına göre Bursalı Sun'î (ö. 948/1541'den sonra), Âşık Çelebi'nin *Bursa Şehrengîzi*'nde "cümleden mukaddem yazılmadığına incinip" Çelebi'ye *Şehrengîz*'in "tertibi" haricinde bir eksiği bulunmadığını söylediği bir kıt'a göndermişti.⁴⁹ *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'dan seneler evvel, 948 (1541) yılında kaleme aldığı bir eseri hakkında böyle bir tenkitle sınıyan Âşık Çelebi, tezkiresinde ebced usulünü tercih etmekle takdim-tehir derdinden kurtulmuş olmalıdır.

Bütün bunlara rağmen biyografik eserleri bir devre, bir coğrafyaya, bir ölçütün gözetildiği tabakalara göre taksim eden müelliflerin de elbette bir bildiği vardı. Tabaka usulüne göre tertip; hiçbir şey değilse bile bir sınıflandırma, derecelendirme, toplama ve ayırma marifetidir. Alfabetik düzen ise bir düzensizlikle beraber gelir. Müellif biyografik eserinde şahıs kadrosunu tek bir alfabetik çatı altında toplamakla; aynı devrin, aynı coğrafyanın, aynı bir yığın ortak hususiyetlerin insanlarını eser içinde birbirinden koparmış, böylece okuyucunun zaman ve mekân algısını elinden almış olacaktır. Kişilerin; mertebesine, ailesine, ilim ve hünerine, ehliyetine, itibar ve şöhretine dair herhangi bir "imtiyaz" gözetilmeksizin sıralanması bu kişileri adeta sıfatsızlaştırmak yahut "sıradan"laştırmak gibi yine tenkit sebebi sayılabilecek sakıncalar içerebilir. Yine de bu tenkit, tezkirecinin şahsına değil seçilen usule yöneleceğinden diğer türlüsüne kıyasla daha rahat göğüslenecektir. Alfabetik düzende eser vermiş bir müellife "neden beni filan kimseden önce zikretmedin" şeklinde sitem edilemez, gücenilemez.

Sonuç

Âşık Çelebi, Latîfi'nin kendi lokmasına "sarktığını" iddia etmişti. Bu iddianın artık bir şahidi var. Kut nüshasının bu iddianın doğruluğuna delil sayılıp sayılamayacağına göre tezkirenin yazılış sürecinde geçirdiği değişimi açıklamaya ilişkin üç senaryodan söz edilebilir:

1. Âşık Çelebi'nin tamamen haksız olduğu senaryoda: Latîfi tezkire yazmaya niyetlenir ancak tertibi konusunda kararsızdır. Hem hurûf-ı tehecî hem de tabaka usulü zihninde bir başkasının tesiri olmaksızın mevcuttur. İki türlü de denemeler yapar ve ilk olarak tabaka usulüne göre tertip edilmiş tezkire metnini

⁴⁹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 3:1303.

meydana getirir. Bu versiyon yaygınlık kazanmadan bu usulden vazgeçer ve alfabetik düzeni benimseyerek eseri yeniden kaleme alır.

2. Âşık Çelebi'nin kısmen haklı olduğu senaryoda: Latîfi, Âşık Çelebi ile görüşmeden evvel iki usul arasında kararsızlık yaşamakta fakat tabaka usulüne daha yakın durmaktadır. Âşık Çelebi'yle görüşür. Çelebi'nin hurûf-ı teheccî usulünü benimsediğini öğrenir. Kendisinin tabaka usulünü seçeceğini Âşık Çelebi'ye söyleyip tezkireyi ilk olarak buna göre yazar. Alfabetik usulün daha makbul olacağını işaretini Çelebi'den alan Latîfi, sonradan fikrini değiştirir ve eseri yeniden tertip eder.

3. Âşık Çelebi'nin tamamen haklı olduğu senaryoda: Latîfi'nin tezkiresini tertip etme konusunda aklındaki tek düşünce, şairleri padişah devirlerine göre ayrılmış tabakalar hâlinde yazmaktır. Âşık Çelebi ile görüşür. Onun alfabetik düzen fikrinden etkilenir fakat bunu hemen hayata geçirmez. Tezkiresini tabaka usulüne göre yazar fakat daha sonra Âşık Çelebi'nin fikrini benimseyip şairleri alfabetik şekilde sıralar, metni de gözden geçirerek tezkireye nihai şeklini verir.

Tezkirenin, Kut nüshası dolaşımına girmeden/yayılmadan tasnifin yeniden ele alındığı, alfabetik düzende telif edilmiş versiyonunsa hataları ve eksiklikleri giderilmiş, daha olgun bir versiyon olduğu açıktır. Dolayısıyla Latîfi, ister Âşık Çelebi'den ilham almış isterse kendi tasarrufuyla hareket etmiş olsun, tezkirenin yazım sürecinde ne gibi değişiklikler geçirdiğini gösteren bu yeni nüsha; yalnızca Latîfi ve tezkiresine mahsus değil, genel anlamda bir klasik eserin telif sürecindeki dinamikleri görüp geçmiş zaman müelliflerinin dünyasına aşinalığımızı artıracak yeni açılımlar sağlamaktadır.

Kaynaklar

Ahdî. *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı: İnceleme-Metin*. Editör Süleyman Solmaz. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005.

Andrews, Walter G. "Osmanlı Metin Çalışmaları: Geçmişe Meydan Okuma, Geleceği Tasarlama." Çeviren Veysel Öztürk. *Eski Metinlere Yeni Bağlamlar: Osmanlı Edebiyatı Çalışmalarında Yeni Yönelimler*, hazırlayan Hatice Aynur ve öte., 36-58. İstanbul: Klasik, 2015.

_____ ve Ayşe Dalyan. "İki Farklı Latîfi Tezkiresi ve Nüshaları." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s. 68 (2019): 49-68.

Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-Şu'arâ: İnceleme-Metin*. Editör Filiz Kılıç. 3 c. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

- Babacan, İsrâfil. "16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış 'Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm' Adlı Tanınmayan Bir Tezkire." *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 40 (2007): 1-16.
- Ceyhan, Âdem. *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*. Ankara: Öncü Kitap, 2006.
- Çetin, Nihad. "Latîfî." *İslâm Ansiklopedisi*. c. 7. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Güleç, İsmail. "Âşık Çelebi'nin (ö.1572) Meşâirü'ş-Şuârâ'sında Kurmacanın Yeri ve İşlevi." *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi: 30 Eylül-04 Ekim 2013 İstanbul: Bildiri Kitabı*, c. 3, 209-224. İstanbul, 2014.
- Karaca, Songül. "Lâmi'î Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-üns Tercümesi): İnceleme, Tenkitli Metin, Sözlük, Dizin." Dr. Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019.
- Latîfî. *Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ: İnceleme-Metin*. Editör Rıdvan Canım. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000.
- Mehmed Halid (Bayrı). "Edebiyat Tarihi: Latîfî ve Tezkiresi." *Hayat Mecmuası*, 24 Mart 1927.
- Sehî Beg. *Hest Bihîst*. Editör Halûk İpekten ve öte. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0>.
- Sevgi, Ahmet. "Âşık Çelebi Tezkiresi'nin neşri dolayısıyla..." *Yeniçağ Gazetesi*, 24 Eylül 2010. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/asik-celebi-tezkiresinin-nesri-dolayisiyla-365220h.htm>.
- _____. "Lâtîfî (Hayatı ve Eserleri): İnceleme-Metin." Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, 1987.

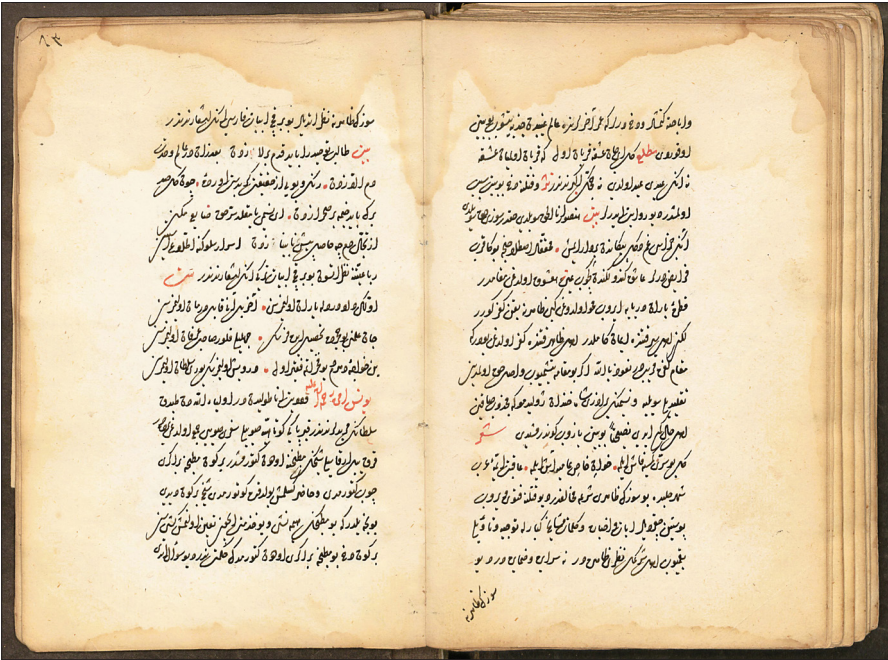
Ekler

EK 1: Tezkiretü'ş-şu'arâ'nın mukaddimesinden bir bölüm, KUT 40, yk. 19b-20a.

EK 2: Tezkiretü'ş-şu'arâ'nın mukaddimesinden bir bölüm, KUT 40, yk. 20b-21a.

EK 3: Tezkiretü'ş-şu'arâ'nın Yunus Emre maddesi, KUT 40, yk. 82b-83a.

EK 4: Tezkiretü'ş-şu'arâ'nın Yunus Emre maddesi, KUT 40, yk. 83b-84a.